

sinom evakuisana u tatarski gradić Jelabugu. Tamo se u kućnoj knjizi upisala kao „prevodilac“; tamo je i izvršila samoubistvo 31. avgusta 1941.

Šta je prethodilo ovom konačnom činu nepristajanja? Podataka ima veoma malo, konkretnih i dokumentovanih najmanje.

Vladimir Orlov, u već spomenutom obimnom i ozbiljno rađenom predgovoru iz 1966. o tome kaže ovoliko:

„Izbio je rat. Evakuacija je bacila Cvetajevu prvo u Čistopolj, zatim u Jelabugu. Tu ju je upravo i dostigao onaj „usamljenosti najviši tren“ o kome je ona s tako dubokim osećanjem progovorila u svojim stihovima. Izmučena, izgubivši volju za život, 31. avgusta 1941. Marina Cvetajeva je oduzela sebi život“.

Erenburg u svojim memoarima (gde ličnost Cvetajeve skicira bez uzbuđenja a ponekad i šematično) kaže:

„Sretao sam u životu mnoge pesnike i znam kako umetnik krvavu plaću svoju strast za umetnošću, ali mislim da u mojim uspomenama nema tragičnijeg lika nego što je Marina Cvetajeva...“

Posetila me je u avgustu 1941. Sreli smo se posle mnogo godina i susret nije ispao kako bi trebalo — mojom krivicom. Bilo je jutro, zvučnik je već stigao da nam objavi: Naše jedinice su napustile... Moje su misli bile daleko. Marina je to odmah osetila i dala razgovoru strogo poslovan ton: došla je da potraži neke savete u vezi sa svojim radom — prevodilačkim. Kada je odlazila, rekao sam joj: Marina, trebalo bi da se nađemo i porazgovaramo... Ali više se nismo sreli. Cvetajeva je izvršila samoubistvo u Jelabugi, gde ju je bacila evakuacija.

Marinin sin poginuo je na frontu, Alju ponekad vidam. Ona je sakupila Marinine neobjavljene pesme.“

Pasternak je pak zabeležio:

„Marina Cvetajeva se branila čitavog života od svakodnevnog banalnosti radom, i onoga dana kad joj je izgledalo da je to nezgodan luksuz, opazila je kaos koji je stvorila svojim stvaralaštvom, nepokretan, neobičan, nepomičan, okrenula se u užasu i, ne znajući gde da nestane u očajanju, sakrila se u najvećoj žurbi na smrt, stavivši svoju glavu u klizavu pešču tačno kao pod jastuk“.

Jedan usmeni estradni podatak, međutim, sa ne tako davne lenjingradske večerni posvećene poziciji Marine Cvetajeve, sadrži jedini činjeničnu, surovu u svojoj jednostavnosti, integrisanu realnost. Reč je o zapisniku u kome je zabeležen iskaz jelabuške stanovnice Marine Cvetajeve. Pročitana je sa scene, posle izvršene dvočasovne interpretacije pozicije Cvetajeve. Pokušaću da ga reprodukujem:

„Cvetajeva je došla sa evakuacijom u avgustu 1941. Stanovala je kod mene. Donela je dve kile brašna, valjda, kilo šećera i neke srebrne kašike. Pitala me da li znam nekog ko bi to srebro kupio. Nisam našla nikog, pa nije prodala. Često smo slušali kako se sin svadja sa majkom na nekom stranom jeziku. Uopšte, sin joj je stalno prebacivao što ga je tu dovela, što je gladan, što nema šta da obuče. Nismo znali da je imala i kćerku. Nikad je nije spomenula. Ni o mužu nije govorila. Jednoga dana je rekla da ide do književnika Asejeva, koji je isto bio u evakuaciji u blizini Jelabuge. Nije se vratila dva dana. Kada je došla, bila je strašno potištena. Rekla je da sutra ne može sa nama na rad (kopanje aerodroma), da ja pođem s njenim sinom sama. Uveče sam se prva vratila. Ušla sam u njenu sobu. Visila je obešena. Odmah sam javila miliciji. Došli su i odneli je u prosekturu.“

Nismo znali da je pesnikinja. Nikad nije rekla. Da smo znali, otišli bismo na sahranu. A ni sin nije sahranio majku. Tako mi ko ne zna gde su je zakopali. Dolazili su posle rata da joj traže grob, ali nisu našli.

Ostavila je samo jedno pismo za Asejeva. Molila ga je da se pobrine za njenog sina. Ali dečak se odmah sutradan prijavio u vojsku. Nije još napunio ni 16 godina. Posle sam čula da je poginuo, nekako odmah“.

Krećući se na faktografskom planu života Marine Cvetajeve, ostavili smo po strani druge nivoe, sa kojih bi se moglo dati i jedno suštinskije tumačenje, odnosno gde bi se mogle tražiti bitnije i osnovne veze između njene umetnosti i njenoga života. Ako se udaljimo od prizemnosti biografskih činjenica, uslovljenosti hronologije ili kontinuiteta situacija, život Marine Cvetajeve izrasta u svojevrsnu sublimaciju tragičnog i upravo nudi neke opštije zaključke. Baveći se na jedan posredan način sudbinom Marine Cvetajeve u analizi pesme *Kunem se B. Ahmaduljine*, pokušavala sam to da formulišem:

Ako se jedna ljudska mogućnost ostvarenja sopstvenog života posmatra očima procenjivača te ostvarenosti (u oba pravca), onda se može doći do tvrdnje o ostvarenom negativnom savršenstvu života Marine Cvetajeve. Jasno, ovde negativno ne stoji na liniji antinomije dobro — zlo, već mogućnost *izgradnje života — put ka ukinuću života*. Život Marine Cvetajeve je do savršenstva dovedena linija nesporazuma sa svetom oko sebe, linija ogromnih kondenzacija patnje usled tih nesporazuma, koja se jednog trenutka završila kulminativnim nepristajanjem — presecanjem — same sebe, te linije, tog puta.

Bela Ahmaduljina je potražila smisao nesreće Marine Cvetajeve u iracionalnoj, svegdašnjoj i svugdašnjoj pretnji ljudskosti od sila mraka, od „žutog oka u smradnom mulju“. Potražila ga je i u nužnosti i neophodnosti pesničke nesreće — tražeći i smisao nepristajanja na nju — isto toliko svagdašnjeg i svugdašnjeg. Živa Ahmaduljina još uvek to danas može. A da li je to Cvetajeva htela?

Nepristajanje Marine Cvetajeve nije moglo da bude razrešenje. Jer je svaki sledeći čin akcije značio pogonjanje. Je li to odbačenost za pogrešan korak ili nemogućnost da se popegne od zakona surovosti vremena u kome je živela? Život Cvetajeve je s vremenom sve više postajao nešto izdvojeno, nešto van nje, što je trebalo savladati. Ponestalo je njoj samoj kao i životu prostora za akumulaciju. Možemo li prihvatiti kao odgovor Pasternakovo lirsko tumačenje? Ima li odgovora uopšte? Zahvaćeni talasom totalne opstrukcije veka, skloni smo da umanjujemo značaj ovakvih bitnih činova. Moglo bi se ipak reći da je njihov smisao daleko značajniji u opštem kontekstu. Ako se život Marine Cvetajeve uklopi u jedan globalan socijalno-istorijski plan, on dobija veoma suštinsko tipsko značenje. Takav, proizvod je samo ovoga veka i samo jednoga tla. Verovatno bi se mogla načiniti analitična provera istorijskih i društvenih kretanja poslednjih decenija na osnovu nekoliko prenapregnutih ispoljenih života koji uključuju u sebe tenzije i esencijalne pokrete vremena. Život Marine Cvetajeve bi bio izvanredno pogodan za to. Kada se jednoga dana nađemo u normalnom položaju civilizovanih ljudi, kada svetu bude poznata celokupna zaostavština jednoga pesnika, ikada to ne bude ograničavao ili onemogućavao krajnji politički pragmatizam i kada duhovne vrednosti čovečanstva ne budu zavisile od trenutnih potreba dnevnje politike, verujem da će život Marine Cvetajeve pokrenuti mnoge na takva razmišljanja i takve analize. Danas se moramo zaustaviti na ovome. Bez uverenja da smo izvršili dug časti.

¹ Jedan odgovor na anketu iz 1925. daje potpuniju sliku istorije njenih literarnih privrženosti, pa i istoriju njene usamljeničke doslednosti: „Ondina (rano detinjstvo), Hauf-Lihtenštajn (kao devojčica), Rostan (rana mladost), kasnije i do danas: Hajne — Gete — Helderlin; ruski prozaisti — Ljeskov i Aksakov, od savremenika — Pasternak; ruski pesnici — Deržavin i Njekrasov, od savremenih — Pasternak“. I dalje: „Knjige koje najviše volim na svetu, sa kojima bih mogla da odem na lomaču: Nibelunzi, Ilijada. Slovo o puku Igorovu.“

² Streljan. (M. N.)

³ U logoru. (M. N.)

⁴ Nije mogla da dobije zaposlenje, nije mogla da štampa. (M. N.)

BELA AHMADULJINA KUNEM SE

U onaj letnji snimak: na tuđem tremu, sa kog se ne ulazi u kuću, ne izlazi iz kuće, tremu postavljenom krivo i usamljeno kao vešala; ti, obučena u oklop od satena što davi ogromni mišić grkljana, sediš tako, otušena, dopevav muku konjskih gladi i gonjenja! U onaj snimak sa krhkom oštricom lakteta dečeta začuđena osmeha, kojim smrt sebi decu odvlači i ukrašava im crte lica dokazom krivica. U tvoje prisustvo: krala sam, odnosila, uzimala te sebi i ofimala, zaboravljala da si — tuđi ti — zabrana! ti — bože! ti — i bogu malo! U tešku fugu uspomene tvoje, kada, gutajući bezvazdušnost bola, zagušena tvojim povlakama, do krvi grlo iskašljavam. U poslednje mršavilo što te izjelo pacovskim zubom. U blagoslovenu otađžbinu svetu što te pokrila usamljenošću grubom. U tvoja voljenja što dobro ne slute, u svedobrog Afrikanca neverovatna, koji dečurliju posmatra. U dečurliju. I u Tverski bulevar. U tvoj tužni odmor u raju, gde nemaš ni posla ni muke. — Kunem se da ću tvoju ubiti jelabugu.*

Tvojom jelabugom, da bi uspravale unuke, starice će ih plašiti noću: nje nema; nje nema, ne postoji, davno već krepa, spi mališanu, čuti, spi, devojčice, muči! da nikad se ne vrati jelabuga slepa!

O, kako će ona svom smutnjom svojih nogu iz mraka

tako brzo, brzo da ispuzi i bude. Spustiću potkovanu čizmu preko njenih pipaka — bez presude.

Pritiskivaću joj celom svojom težinom petu, prste, potiljak.

Neka mi opali don njene mladunčadi zeleni sok, oštar i jak.

U repu sazrelo njeno jaje, ako je zemlja bezdana, niz ponor ću da otkotrljam u bezdane dubine,

ni pisnuti neću da je postojao ikad trem bezdomlja bezdomne Marine.

I u to se kunem.

Dok se u seni sprema da me ubije jelabuga stara, zaklela

u smradno blafo, u žabe iz bunara, oprobavajući žuto oko na meni.

* Tatarski gradić u kojem se obesila M. Cvetajeva.